

Львівський національний університет імені Івана Франка
Міністерство освіти і науки України

ДОСКІЧ ЛЮДМИЛА СТЕПАНІВНА

УДК 323.15: 94(477)

**ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ НА РІВНІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» (Міністерства освіти і науки України)

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор
Гулай Василь Васильович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри міжнародної інформації

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Бортніков Валерій Іванович
Волинський національний університет імені Лесі
Українки, професор кафедри політології, управління та
державної безпеки

доктор політичних наук, доцент
Кіянка Ірина Богданівна
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при
Президентіві України, доцент кафедри європейської
інтеграції та права

Захист відбудеться «16» квітня 2021 р. о «11» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 Львівського національного університету імені Івана Франка: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301, тел. 239-44-62.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «__» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

_____ В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна здійснює демократичний транзит до нової суспільно-політичної моделі організації територіального простору, в якій надзвичайно особливу роль відіграє місцеве самоврядування. Саме тому цілком очевидно, що досягнути нової якості місцевого самоврядування у нашій державі зовсім не можливо без докорінної зміни та модифікації підходів до розуміння інституційно-процедурних засад політичної та громадянської участі людей і їхніх груп на різних рівнях місцевого самоврядування, зокрема у селах, селищах, районах, містах, областях, але головно у територіальних громадах. У цьому розрізі окреслення стану і перспектив розвитку проблематики політичної участі на рівні органів місцевого самоврядування чи так званої локальної політичної участі в Україні уможлиблюється та покращується за рахунок врахування досвіду ідентичної проблематики в сусідній Польщі, яка в цьому контексті характеризується дещо або й значно кращими наслідками та результатами.

Це означає, що запропонована титульна тематика дисертаційної роботи актуальна з кількох головних причин. По-перше, вона є компаративістською, систематизаційною та прогностичною у форматі бінарного аналізу локальної політичної участі, оскільки врахування досвіду Польщі у цьому контексті може суттєво покращити стан справ в Україні. По-друге, вона є комплексною та всеохоплюваною, оскільки орієнтована на виконання на стику теоретико-методологічних і практично-політичних аспектів участі громадян і їхніх груп у локальних суспільно-політичних відносинах і взаємовідносинах держави та громадянського суспільства. По-третє, вона є міждисциплінарною з огляду на дослідницьку та історіографічну базу, оскільки здатна виокремити й запропонувати різноманітні обґрунтування та рекомендації з приводу вдосконалення й опцій розвитку правових і політичних форм та механізмів політичної участі в нашій державі, особливо на тлі чинних процесів децентралізації влади, зокрема за рахунок врахування позитивного і негативного досвіду інших країн, передусім Польщі. По-четверте, вона стосується двох сусідніх країн – Польщі та України, – які мають багато спільного та відмінного у їхніх історичних і чинних моделях суспільно-політичного розвитку, зокрема у політичних системах та системах місцевого чи територіального самоврядування. Додає актуальності і той факт, що титульна проблематика дисертаційної роботи доволі значною мірою розроблена в уже наявних наукових доробках, а тому почасти сфокусована на їхнє максимальне охоплення, структурування і систематизацію. Обробка, врахування та систематизація їхніх ідей може значною мірою додати у розвитку проблематики локальної політичної участі в Польщі й Україні, зокрема порівняльно.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Робота відповідає науковому напряму діяльності кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» «Моделювання міжнародних інформаційних потоків. Інформаційно-аналітичне забезпечення внутрішньої та зовнішньої політики. Національний, регіональний та місцевий брендинг». Дисертацію виконано у рамках науково-дослідних робіт – «Аналіз інтеграції європейських посткомуністичних держав в ЄС та НАТО: досвід для України» (№ державної реєстрації 0109U003464) й «Інформаційно-комунікаційні та політико-правові фактори трансформації системи міжнародних відносин на початку ХХІ ст.» (№ державної реєстрації 0113U005278).

Метою дисертаційної роботи є порівняльний аналіз польського й українського досвіду політичної та громадянської участі на рівні органів місцевого самоврядування,

у тому числі з прицілом на вироблення рекомендацій для поступу і вдосконалення означеного феномену в нашій державі на тлі її євроінтеграційних реформ. Для досягнення поставленої мети у роботі запропоновано розв'язати такі **дослідницькі завдання**:

- висвітлити історіографічні, теоретико-методологічні та концептуальні передумови й особливості дослідження феномену, функцій і форм політичної участі на локальному рівні політичного процесу та рівні органів місцевого самоврядування;
- проаналізувати еволюцію, становлення, особливості, різновиди, форми і значення політичної участі як складової політичних систем й політичного процесу у контексті демократизації та зростання важливості громадянського суспільства й інституту місцевого самоврядування в Польщі й Україні;
- розглянути та систематизувати параметри, динаміку, механізми й наслідки трансформації політичної участі в умовах розвитку публічної політики, нових форм демократії, децентралізації влади та принципів і системи муніципальної політики на локальному рівні і рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні;
- охарактеризувати, окреслити, впорядкувати та порівняти специфічність і розвиток різних інституційно-процедурних форм і механізмів політичної участі та прямої демократії на локальному рівні і рівні органів місцевого самоврядування, зокрема місцевих виборів, референдумів, органів самоорганізації населення, ініціатив, петицій, в Польщі й Україні.

Об'єктом дослідження є локальні суспільно-політичні відносини та процеси на рівні органів і системи місцевого чи територіального самоврядування й публічної влади у Польщі та Україні, в тому числі у контексті політичної участі громадян і їхніх груп. Своєю чергою, предметом дослідження є інституційно-процедурні та функціональні аспекти, різновиди, форми, механізми й наслідки реалізації політичної і громадянської участі на рівні органів і системи місцевого чи територіального самоврядування в Польщі й Україні, передусім у теоретико-методологічному та практично-порівняльному зрізі.

Географічні та хронологічні рамки дослідження. У просторовому контексті дисертаційна робота стосується проблематики локальної політичної участі чи політичної та громадянської участі на рівні органів місцевого самоврядування в двох сусідніх країнах – Польщі й Україні. Ці країни характеризуються спільним або дуже подібним минулим, порівнювальними параметрами поточного суспільно-політичного розвитку, втім числі й ознак і складових політичних систем, а тому й слугують підставою для порівняння на їхньому прикладі і досвіді локальної політичної участі та вироблення наслідків і рекомендацій з цього приводу для кожної із них, але передусім для нашої держави. У часовому сенсі ж дисертаційна робота покриває проблематику локальної політичної участі на рівні органів та системи місцевого самоврядування в Польщі й Україні від моменту краху режимів «реального соціалізму» і/чи відновлення незалежності (від інших держав) у кожній з них – тобто, відповідно, з 1989 та 1991 рр., – і до логічного моменту завершення дослідження – тобто до кінця 2020 р. Виокремленого часового відтинку достатньо, щоби прослідкувати хід та наслідки розвитку систем місцевого самоврядування та параметрів і результатів локальної політичної участі в Польщі й Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становлять загальнофілософські, загальнологічні чи загальнонаукові методи, а також емпіричні, спеціальні або специфічні методи політології та інших наук. Зокрема, у дослідженні політичної участі на локальному рівні було застосовано такі загальнонаукові методи, як аналогія, абстрагування, узагальнення, аналіз, синтез, а також, звісно, індукція та

дедукція. Що ж стосується емпіричних та специфічних методів дослідження, котрі дозволили отримати первинну інформацію про характер, масштаби, форми і впливи політичної участі на локальному рівні та рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні, а також систематизувати їх, то у дисертаційній роботі було вжито такі серед них, як спостереження, опитування, аналіз документів, ситуаційний аналіз, мережевий аналіз й аналіз публічної політики. Своєю чергою, спеціально-політологічні методи дисертаційної роботи типово зводились до різноманітних методів, методик і практик порівняльного аналізу, але головню до горизонтальних і вертикальних порівнянь, порівнянь одинарних випадків чи кейс-стаді, бінарних і рідше регіональних порівнянь, а також крос-темпоральних та еволюційних порівнянь. Важливо те, що застосування розмаїтої методології у рамках дослідження політичної участі на локальному рівні і рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні було зумовлене потребою всебічного аналізу теми наукової розвідки і неодмінно ґрунтувалось на комплексному підході з використанням мультіваріативності історичного, інституціонального або неінституціонального, соціологічного, біхевіорального, нормативно-ціннісного, системного, структурно-функціонального, діяльнісного, юридичного і компаративістського підходів. Від цього значною мірою похідний міждисциплінарний характер дослідження, що зумовив одночасне застосування методик, практик і категорій, які доволі по-різному використовуються у рамках споріднених із політичною наукою галузей знань.

Наукова новизна отриманих результатів дисертації полягає у системному компаративному і теоретико-методологічному політологічному дослідженні сутності, природи, характеру, опцій, інституційно-процедурних і функціональних форм, механізмів та наслідків політичної участі на рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні, причому з перспективою до їхнього вдосконалення в останній, адже:

Вперше:

– в українській політичній науці констатовано, що локальна політична участь є категорією аналізу участі загалом і на національному рівні, а не самостійною одиницею локальної політики, децентралізації влади і поступу систем місцевого самоврядування, внаслідок чого нема «великої» теорії локальної політичної участі навіть попри її відносну окремішність від національної політики. Водночас виявлено, що ідентичні форми політичної участі на різних рівнях політики й урядування сприймаються по-різному та мають неоднакову важливість й ефективність залежно від контекстуальних, інституційних, географічних і соціальних чинників та індивідуальної і групової мотивації громадян. Відтак доведено, що ефективність локальної політичної участі зростає не просто тоді, коли вона розширюється і диверсифікується, але ще й інституціоналізується;

– аргументовано, що раніше ініціювання і лінійність розвитку політичних режимів у напрямі демократії зумовлюють кращі, конвенціональні й інноваційні результати впливовості та ефективності різних форм і механізмів політичної участі, в тому числі на рівні органів місцевого самоврядування. Відтак встановлено, що якщо законодавчі, політичні й інституційні зміни зумовлені балансуванням або конкуренцією інтересів правлячої еліти і контр-еліти, то це послаблює політичну участь, а якщо переважанням інтересів громад і громадянського суспільства – то зміцнює її. Такі кореляції підтверджено на прикладі Польщі та України, у яких політична участь на різних рівнях політики й урядування відрізняється інституційно (за формами і регламентаціями) та контекстуально (за можливостями і наслідками реалізації та глибиною поступу і реформування);

– обґрунтовано, що: ступінь розвитку, інтенсифікації і розмаїття політичної участі на рівні органів місцевого самоврядування залежать як від формалізованих передумов і чинників та заохочення зі сторони держави (зокрема децентралізації влади), так і від чинників мотивів й інтересів громадян і громадянського суспільства; децентралізація влади, субсидіарність і координаційність урядування та консенсусна модель локальної політики інтенсифікують й урізноманітнюють політичну участь на місцях, а централізація влади, ієрархізація і субординованість урядування та керована модель локальної політики зазвичай уповільнюють її; активізація й урізноманітнення форм та механізмів участі громадян і їхніх груп на місцях є підставою реального уповноваження територіальних громад та збільшення ефективності органів місцевого самоврядування й навпаки;

– виявлено, що і в Польщі (вже тривалий час), і в Україні (з недавніх пір) партійна репрезентація у локальній політиці є визначальною на воєводському й обласному рівні, відносно чи переважно значимою – на рівні повітів і районів, а найменш значимою – на рівні міст, гмін і громад, у яких електорально переважає непартійний кластер. Відтак доведено, що локальні виборчі системи цих країн сприяють політсилам і політичним елітам національного рівня та є виявом передусім загальнодержавної політики, а не інтересів громад, зокрема за рахунок скорочення явки виборців і політизації й атомізації локальних суспільних відносин і політичної участі. Водночас встановлено, що це вступає у суперечку з постулатами та принципами прямої демократії, які натомість повинні заохочувати широку і безпосередню участь громадян у політиці й урядуванні;

Удосконалено та поглиблено:

– аргументацію, що суть політичної участі, в тому числі локальної, у різних теоріях і моделях демократії (передусім представницької, учасницької та деліберативної тощо) сформульовано по-різному, внаслідок чого вони є радше не взаємодоповнюючими, а паралелізованими і самодостатніми, хоча й пересікаються у з'ясуванні рівнів, форм, обсягу, впливовості та причин політичної участі, а тому потребують симбіозу. Адже політична участь громадян, навіть попри окремі ризиковані та небезпечні форми, є невід'ємною умовою і складовою суспільно-політичного консенсусу, демократичного громадянства та демократичного урядування. Відповідно, доведено, що для сприяння демократії політичну участь треба постійно розширювати, посилювати й заохочувати;

– положення, згідно з якими: рівні і показники демократизації, субсидіарності та поступу системи місцевого самоврядування є взаємозалежними, а тому позначаються на процесах і механізмах інституціоналізації та широті й діапазоні форм локальної політичної участі; демократична субсидіарність є антиподом автократичної централізації влади, а тому виступає передумовою ініціювання та формування системи місцевого самоврядування, яка ґрунтується і на політичній участі й свободі, і на відповідальності; місцеве самоврядування продуктивніше у тому випадку, коли воно краще інтегроване у соціальне життя, владу й урядування, які повинні бути децентралізованими не тільки горизонтально, а й вертикально та бути своєрідною сферою послуг на місцях;

– констатації, згідно з якими: владно-управлінські процеси на рівні громади є значно слабше ієрархічними та структуризованими, ніж на національному рівні, хоч і значно краще пов'язаними з інтересами громадськості й громадянського суспільства; державна політика не обов'язково є консенсусною й адаптованою до думки громадськості, що натомість повинно бути нормою для публічної політики, яка послуговується ширшою політичною та громадянською участю; публічна політика, реалізовувана на підставі

широкої політичної участі, сприяє демократизації і локальної, і національної політики й урядування; публічна політика інституціоналізованіша, відкритіша, ефективніша й більш учасницька, а тому субсидіарна, консенсусна і впорядкована в умовах демократії;

– позиції про те, що: локальні вибори контактніші, ніж національні вибори, адже забезпечують чи передбачають тіснішу і конкретизованішу комунікацію та взаємодію електорату і переможців виборів/влади; вибори та виборчі системи на місцевому рівні, у тому числі в Україні і Польщі, не є стабільними й уніфікованими, а натомість мінливі, прагматичні, структуризовані, градуїзовані і дисперсні рівнево та в результатах, хоч і є головною формою локальної політичної участі і рушієм змін та контролю політичних еліт навіть у тіні національних виборів; явка на місцевих виборах поступово зростала (хоч і не досягнула національного рівня) у Польщі та поступово зменшувалась (хоч і була на національному рівні) в Україні, але в цілому є підставою для недостатньої легітимізації локальної демократії й інших форм політичної та громадянської участі;

Дістали подальшого розвитку:

– положення, згідно з якими: політична участь дозволяє конкретизувати запити громадян і забезпечує встановлення зв'язків між публічною владою та громадськістю; локальна політична участь завжди є громадянською участю, але все-ж не навпаки; громадянська участь – найменш політизована форма політичної участі у виробленні, прийнятті, втіленні і контролі політичних рішень; політична участь відіграє різну та неоднозначну роль, яка зумовлюється функціональністю і конструкціями політичних й міжінституційних відносин та параметрами політичної системи і її політичного режиму; демократична політична участь наділена потенціалом ефективного механізму політичної соціалізації, легітимізації, адаптації, ідентифікації, комунікації, інтеграції і змагальності; ефективність й інтенсивність політичної участі прямолінійно залежить від активності і довіри громадян до влади та рівня соціально-економічного розвитку країни й населення;

– твердження, що: демократія, громадянське суспільство та локальна політична участь інституційно і процедурно є взаємозалежними та взаємодоповнювальними у становленні й розвитку і зумовлюються своїми змагальністю, охоплюваністю, стабільністю або ж кризовістю; інтенсифікація політичної участі прямопропорційно зумовлює зростання рівня відповідальності влади та якості й функціональності інституційної і процедурної демократії й навпаки; локальна політична участь не піддається систематизації, адже визначається і перебуває на стику різних форм (прямої, опосередкованої, електронної) і концептів чи моделей (представницької, учасницької, деліберативної тощо) демократії; електронна демократія та участь збільшують якість рішень та інтенсивність і широту їхнього схвалення громадськістю, хоч локальна політична участь найчастіше виражена в обмеженій представницькій (а навіть не учасницькій чи деліберативній) демократії;

– позиції, що: зростаюче опублічнення політики й урядування через громадянське суспільство, в тому числі внаслідок співпраці органів самоврядування і неурядових організацій та децентралізації влади і її взаємодії із громадами, приводить до зменшення тиску держави і приросту впливовості, деліберативності, інтерактивності й демократичності різних форм і механізмів локальної політичної та громадянської участі; централізація, дуалізм публічної влади і політики на місцях, орієнтування на корпоративні, приватні та елітарні інтереси, неінституціоналізованість системи місцевого самоврядування й апатичність і недовіра громадян до влади обмежують інтенсивність, ефективність та розмаїтість різних форм і механізмів локальної політичної участі;

– зауваження та застереження, згідно з якими: політична участь на рівні органів місцевого самоврядування залежить від статі, віку, освіти і місця проживання людей; запровадження і розвиток нових форм участі громадян інтенсифікується зростанням рівня демократичності країн, зокрема політичних цінностей та інститутів, і навпаки; для розширення у категоріях локальної політичної участі представницької демократії учасницькою і деліберативною демократією потрібна згода влади і держави та готовність громадян; в Україні громадянам бракує активності і поінформованості про можливості та форми їхньої політичної участі, самоорганізації і впливу чи навіть тиску на органи публічної влади в рамках локальної проблематики, а органам публічної та центральної державної влади і місцевого самоврядування – зацікавленості, регламентацій і розуміння сутності можливого партнерського діалогу й зворотного зв'язку зі сторони широких верств населення та громадянського суспільства.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що їх можна використовувати як у теоретико-методологічному руслі, так і в політичній практиці та рекомендаційно. З однієї сторони, висновки дослідження комплексно і всебічно збагачують розуміння сутності політичної участі не тільки як феномену національного політичного процесу, однак і як категорії та відносин на рівні органів місцевого самоврядування та локальної політики й публічної влади. Відповідно, результати дисертаційної праці можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі, викладацькому процесі, аналітиці тощо, причому головно з проблематики, фокусом котрої є політичний процес, місцеве самоврядування, локальна та публічна політика, форми та механізми політичної участі та, передусім, демократія і демократизація. Із іншої сторони, положення дисертації є важливими практично або навіть політико-практично, прогностично та рекомендаційно, оскільки вони ефективно можуть бути застосовані і в формуванні, і в функціонуванні органів місцевого чи територіального самоврядування й інститутів громадянського суспільства у нашій державі, особливо в рамках їхнього чинного поступу та/або реформування, враховуючи досвід сусідньої Польщі. Причому така рекомендація є актуальною як для громадян та їхніх груп, так і для національних та локальних органів публічної влади й місцевого самоврядування, громадських і політичних організацій тощо, особливо у тому випадку, якщо вони у своїй діяльності зосереджуються не тільки на механізмах локальної політичної участі як такої, але й на їхньому впливі на суверенітет і територіальну цілісність нашої держави у ході адміністративно-територіальної реформи та децентралізації публічної влади в Україні. Однак найважливіше практичне, прогностичне та рекомендаційне значення результатів роботи полягає у формулюванні науково обґрунтованих пропозицій для активізації, модифікації та подальшого вдосконалення форм і механізмів політичної участі громадян у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні, зокрема із прицілом на формування і функціонування конкурентоспроможних територіальних громад. Це водночас мотивує і подальші дослідження, наслідком яких може постати розробка більш активного й ефективного впровадження новітніх політико-правових інструментів та механізмів участі громадян у місцевому політичному житті, в тому числі сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Особистий внесок здобувачки. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, у якому було досягнуто головної мети – проаналізувати та порівняти польський і український досвід політичної та громадянської участі на рівні органів

і системи місцевого самоврядування у них, в тому числі із прицілом на вироблення рекомендацій з приводу поступу та вдосконалення окресленого феномену в нашій державі на тлі її адміністративно-територіальної та децентралізаційної реформ. Задля цього авторкою дослідження було охоплено цілий масив вже історичних та чинних нормативно-правових актів у Польщі й Україні, а також мережу статистичних джерел і доволі широкий спектр та масив наукової літератури за авторством головно польських й українських вчених, а також інших вчених, які репрезентують західну політичну науку. Відтак внесок здобувачки представлено у тексті дисертаційної роботи, шести наукових статтях, опублікованих у періодичних наукових фахових виданнях України й інших держав світу, а також у шести тезах і матеріалах її доповідей на міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських наукових і науково-практичних конференціях. Тим не менше, одна із наукових праць, котрі додатково відображають наукові результати дисертації, була підготовлена й опублікована у співавторстві. У цій статті особистий внесок здобувачки полягає в аналізі проблем зв'язків з громадськістю, котрий засвідчує, що ПР є атрибутом сучасного демократичного суспільства, уособлює ідеологію і технологію управління громадськими зв'язками.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Базові (однак не всі та не головні) положення і результати дисертаційної роботи було викладено, опубліковано й обговорено в ході наукових і науково-практичних конференцій різного рівня, зокрема під час: міжвузівської науково-практичної конференції «Стратегічні перспективи розвитку соціально-комунікативної діяльності: теорія, практика, інновації» (Львів, 21 квітня 2015 р.), міжнародної науково-практичної конференції «Імплементція стандартів НАТО в Україні: здобутки та перспективи» (Львів, 23 вересня 2015 р.), XVII всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього» (Харків, 10 грудня 2015 р.), міжнародної науково-практичної конференції «Україна в процесах глобального інформаційного обміну» (Львів, 26–27 травня 2016 р.), міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин» (Київ, 19–20 квітня 2017 р.), III міжнародної науково-практичної конференції «Економіка і культура України у світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії» (Київ, 21–22 березня 2018 р.). Крім того, положення і результати дисертації неодноразово обговорювались під час засідань і семінарів кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка».

Публікації. У рамках тематики дисертаційної роботи підготовлено й опубліковано 12 наукових праць, з-поміж яких: 6 – статті в українських і закордонних періодичних наукових фахових виданнях (у тому числі включених до міжнародних наукометричних баз даних), 6 – матеріали та тези доповідей на міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських наукових і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. За своєю внутрішньою структурою і враховуючи авторське розуміння об'єкта й предмета дослідження та його мету і завдання, дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 296 сторінок, серед яких обсяг основного тексту становить 228 сторінок. Список використаних джерел обсягом 60 сторінок складається з 670 позицій, серед яких польською, англійською й іншими іноземними мовами – 337.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «*Вступі*» роботи висвітлено актуальність теми дисертації, визначено її мету та завдання, об'єкт і предмет, географічні та хронологічні рамки, подано методологічну основу, вказано наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів, засвідчено апробацію результатів, структуру й обсяг дослідження.

У Розділі 1 дисертації – *«Історіографічні, теоретико-методологічні та концептуальні передумови й особливості дослідження політичної участі на локальному рівні і рівні органів місцевого самоврядування»* – проаналізовано титульну проблематику дослідження в історіографічному, теоретико-методологічному, методичному та концептуальному контекстах, які були доречними та ефективними для подальшого розгляду означеної тематики на прикладі Польщі й України. Для цього у *підрозділі 1.1.* схарактеризовано і систематизовано джерельно-історіографічну й теоретико-методологічну базу дослідження політичної участі на локальному рівні та рівні органів місцевого самоврядування. Було встановлено, що впродовж майже всього свого розвитку проблематика політичної участі у рамках демократії і для демократії, а відтак у політичній науці, була сфокусована головно на національному рівні політики й урядування, а тому лише нещодавно почала концентруватись на політичному процесі на будь-якому субнаціональному рівні, зокрема на рівні органів місцевого самоврядування. Для підтвердження цього у розділі розглянуто стан розвитку наукової літератури й законодавства з приводу різних проблем, форм, механізмів і наслідків локальної політичної участі й політичної участі як такої, зокрема за авторством передусім польських й українських дослідників тощо, ідеї котрих є як подібними, так і відмінними, але все-ж не консолідується і не зводяться до спільного знаменника. Крім того, увагу було зосереджено на специфіці, зокрема узалеженості, складності та неоднозначності, методичної і теоретико-методологічної бази й підходів до дослідження політичної участі на рівні органів місцевого самоврядування. У цьому контексті в *підрозділі 1.2* здійснено концептуалізацію і теоретизацію, а також виділення функцій, особливостей і форм політичної та громадянської участі на різних рівнях політики й урядування та в рамках різних теорій і моделей демократії. Як наслідок, встановлено, що аналізована наукова категорія і проблематика по-різному пояснюється й окреслюється, а тому наділяється різними принципами, особливостями і виявами. Доповнено це спробою встановлення взаємозв'язків поміж формами й ефективністю політичної участі і параметрами політичного й соціально-економічного розвитку країн та їхнього населення. Врешті, у *підрозділі 1.3* з цього приводу виявлено, проаналізовано та структуризовано специфічність, атрибути і значення політичної участі у політичному процесі власне на локальному рівні й рівні органів місцевого самоврядування, на якому політика та політичний процес теж мають місце постійно, а не ситуативно. Причому зроблено це на тлі перманентного зіставлення сутності й аспектів локальної політичної і громадянської участі та політичної участі як такої, передусім на національному рівні і в рамках контекстуальних, соціальних, інституційних, географічних і політичних чинників.

У розділі 2 дисертації – *«Еволюція, становлення, особливості та різновиди політичної участі як складової політичних систем і політичного процесу у контексті демократизації та розвитку місцевого самоврядування в Польщі й Україні»* – було піднято проблематику політичної участі в аналізованих країнах як на національному, так і на субнаціональному рівнях, причому із вказівкою, що участь на рівні органів місцевого самоврядування залежить не лише від стану й особливостей

їхнього розвитку, однак й від особливостей політичної участі і суспільно-політичних відносин на центральному рівні політики та урядування. Задля цього у *підрозділі 2.1* розглянуто сутність, феномен, особливості, значення й роль політичної участі в умовах демократизації та зростання важливості громадянського суспільства й місцевого чи територіального самоврядування в Польщі й Україні. Це зроблено на тлі припущення та зауваження, що політична участь у перелічених країнах безумовно є категорією інституційного і процесуального/процедурного значення, а відтак вона є дуже важливою у контексті демократії, демократизації і зростання ролі громадянського суспільства, зокрема в умовах розвитку місцевого чи територіального самоврядування, адже саме без політичної участі не можливими є феномен демократії і процеси демократизації. На цьому тлі у *підрозділі 2.2* окрему увагу присвячено еволюції різновидів, форм та механізмів політичної участі в умовах становлення й розвитку демократії на рівні національного і локального політичного процесу в Польщі й Україні. Цю тематику розкрито на підставі факту, що демократія не є монолітним й уніфікованим феноменом і процесом, а натомість структурується за формами (пряма, опосередкована, електронна) і концептами чи моделями/теоріями (представницька, учасницька, деліберативна тощо), які внаслідок свого змішування, перехрещення і поєднання власне й зумовлюють різні опції політичної участі на різних рівнях політики та урядування, в тім числі на рівні органів місцевого самоврядування. Нарешті, у *підрозділі 2.3* означену проблематику розкрито в рамках окреслення особливостей становлення та поступу місцевого або територіального самоврядування як складової демократизації політичних систем та політичного процесу й розвитку локальної політичної участі в Польщі та Україні. Це зроблено у рамках концептуалізації, згідно з якою місцеве самоврядування типово є багатоскладовою та багатовимірною правовою, політичною і соціальною системою, яка унормовується законодавчо, а актуалізується, відповідно, феноменом політичної чи громадянської участі на локальному рівні.

Розділ 3 дисертації – **«Трансформація політичної участі в умовах розвитку публічної політики та нових форм демократії на локальному рівні і рівні органів місцевого самоврядування: можливості та виклики Польщі й досвід для України»** – сфокусовано власне на локальній політичній участі в аналізованих країнах, причому головно на тлі поступу їхніх адміністративно-територіальних і політичних систем та систем публічної влади та муніципалізму, в тім числі на тлі процесів децентралізації і/чи централізації влади у них. Для цього у *підрозділі 3.1* було з'ясовано механізми й результати політичної участі і взаємодії суб'єктів публічної влади, політики, урядування й адміністрування на локальному рівні та рівні органів місцевого самоврядування в Польщі та Україні. Це зроблено у контексті констатації, що державна влада значно відрізняється від локальної чи муніципальної публічної влади, яка власне і є коригуючою основою місцевого самоврядування як права місцевої чи територіальної громади самостійно розв'язувати питання локального значення. А також у рамках аксіоми, згідно з якою усупільненість і публічність влади й урядування – це найочевидніша та мабуть обов'язкова ознака сучасної політики та державотворення, яка виразнішою і прийнятнішою стає за умови все більшої і більшої демократизації політичних режимів, в тому числі у Польщі й Україні. У цьому контексті в *підрозділі 3.2* схарактеризовано механізми демократизації та децентралізації політико-управлінських процесів, а також формування принципів і системи муніципальної політики в умовах розвитку політичної

участі на рівні територіальних громад й органів місцевого самоврядування в Польщі та Україні. Реалізовано це було із огляду на теоретичний факт, що процеси розвитку демократії/демократизація та політична модернізація націлені й узалежнені від тієї чи іншої моделі суспільно-політичного розвитку, в рамках якої очікуваною за рахунок інструментів політичної участі, активності і самоорганізації є трансформація громадян та їхніх груп у впливових суб'єктів державної або принаймні публічної політики, причому як на локальному, так і на національному рівні. А також враховуючи, що локальна демократія гарантує двосторонній зв'язок між відкритим і відповідальним громадянським суспільством та владою, зокрема у зрізі участі громадян із приводу вироблення та прийняття владних й управлінських рішень і відтак впливу або навіть тиску на формування й функціонування органів і системи місцевого самоврядування.

Нарешті, у розділі 4 дисертації – *«Специфічність і розвиток інституційно-процедурних форм політичної участі на локальному рівні та рівні органів місцевого самоврядування: польський досвід й українська практика»* – було виокремлено та проаналізовано деякі найважливіші і найрепрезентованіші форми локальної політичної участі в Польщі й Україні, причому як у виборчій, так і в міжвиборчій періоди. Для цього у *підрозділі 4.1* розглянуто інститут місцевих виборів, у тому числі крізь призму виборчих систем, як представницьку форму політичної участі на локальному рівні та рівні формування органів місцевого чи територіального самоврядування аналізованих країн. Зроблено це через припущення, що вибори є чи можуть бути ознакою становлення і розвитку демократичного політичного режиму будь-якої держави, адже є основною формою локальної політичної участі в Польщі та Україні й зумовлюють важливі суспільно-політичні наслідки. У цьому контексті в *підрозділі 4.2* проаналізовано специфіку місцевих референдумів і функціонування органів самоорганізації населення та деяких допоміжних і консультативних органів як локальних форм політичної участі й прямої демократії в Польщі та Україні. Здійснено це було на підставі їхнього окреслення як форм локальної політичної участі, через які громадяни спроможні впливати або навіть тиснути на локальну публічну владу із приводу тих чи інших індивідуальних або й колективних суспільно-політичних проблем у міжвиборчій період, однак не завжди здатні це зробити внаслідок проблем правових регламентацій і особливостей політичного процесу як на місцях, так і на рівні національного урядування. Врешті, у *підрозділі 4.3* оцінено політичний контекст місцевих ініціатив, петицій, демонстрацій, форумів, конференцій, журі, слухань, консультаційних і деліберативних комітетів, контролю, експертиз та моніторингу й інших, в тому числі інноваційних та електронних, форм і механізмів політичної участі на рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні. Це зроблено крізь призму оцінювання суспільно-політичного і громадянського діалогу між представниками громад і загалом громадянським суспільством та органами публічної влади через участь як опцію прямої демократії, яка може легітимізувати публічну владу й систему місцевого самоврядування та довіру до них з боку населення. А також у форматі очікування, що перелічені форми локальної політичної участі можуть застосовуватись для впорядкування суспільно-політичних відносин і розв'язання найрізноманітніших проблем на рівні громад, в тім числі як форма їхньої самоорганізації, саморегулювання та самодіяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено порівняльний аналіз польського й українського досвіду політичної та громадянської участі на рівні органів місцевого самоврядування, в тому числі у контексті вироблення рекомендацій з приводу поступу і вдосконалення означеного феномену в нашій державі на тлі її євроінтеграційних реформ. Це вдало відображено у ході розв'язання поставлених в роботі дослідницьких завдань, зокрема:

1. По-перше, встановлено, що на відміну від фокусу політичної науки на політичній участі головно на національному рівні політики й урядування вона лише нещодавно почала концентруватись на політичній участі на субнаціональних рівнях, зокрема на рівні органів місцевого самоврядування. Відповідно, простежено, що це предметне поле політичної науки є вкрай «молодим» і перебуває на початковій стадії розвитку, а відтак не є цілковито самостійним у дослідницькому розрізі, а натомість конструюється довкола кількох проблем і рівнів означення та розкриття політичної участі як такої та різних напрямів досліджень з цього приводу, зокрема загальнотеоретичних та практичних доробків стосовно феномену політичної участі як такої на різних рівнях політики, а також розуміння політичної участі як інструмента, умови і наслідку місцевої політики, демократії, демократизації, децентралізації влади і поступу місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою. Унаслідуювано це в тому, що визначення, концептуалізації та типології, які ґрунтуються на дослідженнях політичної участі як такої, швидше урізноманітнюються та розширюються предметно, функціонально та географічно, однак не консолідуються, а тому не є ідентичними та не демонструють однакості. Крім того, засвідчено, що центральний наголос у розрізі досліджень політичної участі, в тому числі на рівні органів місцевого самоврядування, головно ставиться на проблемі виборів й електоральної поведінки і відносно зрідка на інших формах політичної активності, зокрема на деліберації, дебатах, петиціях, демонстраціях, референдумах тощо. Однак у науці і практиці, особливо українській, досі не вироблено синтезованої і цілісної теорії й методики чи методології дослідження саме локальної політичної участі, навіть попри збільшення кількості доробків з її приводу.

У цьому контексті в роботі запропоновано концептуалізацію та теоретизацію, а також виокремлено функції, особливості і форми політичної та громадянської участі як такої на різних рівнях політики й урядування. Як результат, показано, що категорія і проблема політичної участі по-різному пояснюється, а тому й наділяється різними принципами й особливостями. Виявлено, що спільним знаменником у цьому розрізі є той факт, що розуміння чинників політичної та громадянської участі є принципово важливим для пояснення сутності і природи політики, а відтак і для тлумачення ролі окремої людини чи груп людей у політиці. Водночас констатовано, що змістовність і функціональність політичної та громадянської участі у політичній системі, зокрема її рівня, обсягу, форм, впливовості і причин, є доволі різною та залежить від підходів до її теоретизування та практикування, передусім в умовах та за наслідками різних моделей демократії (найперше представницької, учасницької та деліберативної). Це унаслідуювано в тому, що серед різних моделей та практик демократії для подолання соціального та політичного відчуження людей все більше й більше назриває потреба запровадження додаткових форм політичної участі громадян, навіть попри те, що деякі з них функціональні (демократизуючі), а деякі дисфункціональні (автократизуючі). Відтак підтверджено, що політичну участь воєдино komponують різні форми та механізми

людської активності і поведінки, які мають місце на всіх рівнях суспільно-політичного життя та які спрямовані на підтримку або протистояння, а також які спрямовується параметрами політичної системи і політичного режиму. Крім того, означено, що різні форми політичної участі, в тому числі на рівні органів місцевого самоврядування, зумовлюються різними виявами і наслідками цього політичного феномену, зокрема різною ефективністю, масштабністю, інтенсивністю, стабільністю та спрямованістю політичної участі з погляду громадян і їхніх груп та політиків й органів публічної влади, а також в умовах різних показників політичного та соціально-економічного розвитку країн і їхнього населення й довіри чи недовіри громадян до влади.

На цьому тлі проаналізовано й систематизовано сутність, специфічність, атрибути та значення політичної участі власне на локальному рівні й рівні органів місцевого самоврядування. Це зроблено на підставі припущення, що політика є постійною, а тому відбувається на всіх рівнях, у тому числі на рівні органів місцевого самоврядування, а відтак до неї тим або іншим чином залучено людей у тому числі й на локальному рівні. Тим не менше, встановлено, що теоретичні й очікувані запити з приводу сенсу і наслідків локальної політичної участі на багато перевищують фактичні результати залучення громадян до політичного процесу на рівні органів самоврядування, навіть в умовах демократії. Відповідно, констатовано, що локальну політичну участь доцільно визначати, характеризувати та структурувати як категоріями і методиками аналізу політичної участі як такої, так і додатково та специфічно. Інакше кажучи, кожний акт і вияв політичної участі може відбуватись на будь-якому рівні політики й урядування, тобто і в національній (чи наднаціональній), і в регіональній, і в локальній (загалом субнаціональній) політиці. Своєю чергою, показано, що локальна політична участь – це передусім такі дії (в тому числі інноваційні), в яких люди беруть участь із метою впливу на формування й функціонування органів і системи місцевого самоврядування, зокрема на різних рівнях адміністративно-територіальних одиниць, нижчих від рівня національного. Водночас схожі форми політичної участі на різних рівнях політичного процесу часто сприймаються по-різному і мають неідентичну важливість та ефективність, що передусім залежить від контексту – інституційного, політичного, географічного і соціального, – в якому проживають люди та який мотивує чи змушує їх впливати на владу й виявляти свою політичну чи громадянську участь. Відтак встановлено, що локальна політична участь – це і засіб, і мета демократизації та децентралізації влади.

2. Беручи до уваги історіографічні, загальнотеоретичні, концептуальні і теоретико-методологічні параметри дослідження політичної участі, у дисертаційній роботі головно на прикладі Польщі й України, зокрема у розрізі бінарного порівняльного аналізу, було проаналізовано еволюцію, особливості, різновиди, форми, механізми та значення політичної участі як складової політичних систем й політичного процесу цих держав передусім у контексті демократизації і зростання важливості громадянського суспільства й інституту місцевого самоврядування. Причому особливий наголос було поставлено на політичній участі в умовах поступової чи коливальної демократизації і зростання важливості громадянського суспільства й місцевого самоврядування в Польщі й Україні (зокрема внаслідок краху та трансформації авторитарних режимів цих країн другої половини ХХ ст.), які окреслено як феномени взаємозалежні і взаємодоповнювальні.

Внаслідок врахування історичного досвіду Польщі виявлено, що суспільство цієї держави з 1989 р. – після колапсу монополій комуністичної держави – беззаперечно

надає перевагу демократичним формам політичної участі й отримання та здійснення влади, у тім числі на рівні майже відразу децентралізованої симетричної трирівневої (у складі гмін (муніципалітетів), повітів та воєводств, щоправда різних типів і форм) системи місцевого самоврядування, і фактично не висловлює прагнень до конструювання стимулів і структур, які властиві для автократичних режимів. Водночас особливістю Польщі майже відразу стало те, що в ній на ранньому етапі її суспільно-політичної трансформації відбулось запровадження демократії, субсидіарності і децентралізації влади на місцевому рівні та рівні органів місцевого самоврядування, внаслідок чого її локальна політика інтенсифікувалась раптово, а громадяни здобули справжні, хоча й запозичені (на рівні країн Західної Європи та ЄС), а не ефемерні інструменти участі на рівні органів місцевого самоврядування (причому не лише в формі участі у виборах), навіть попри суттєві вади розвитку громадянського суспільства. Тому унормування політичної участі стало тим чинником, завдяки якому громадяни стали важливими у локальних справах, почали вимагати відповідальності від своїх представників при владі і загалом реально впливати чи навіть тиснути на локальну владу та її рішення у виборчий і міжвиборчий період. Доповнилось це тим, що від початку у Польщі на місцевому/найнижчому рівні політики дуже популярними стали не стільки партійні бренди, скільки аполітичні кандидати та асоціації. Унаслідовано це тим, що сьогодні в Польщі все складніше стати впливовим політиком без доробку у системі місцевого самоврядування та підтримки громад. Тим не менше, проблемами політичної участі в Польщі залишаються низька оцінка політичних еліт та функцій представницької демократії, суспільне диференціювання та депривація із боку виключених осіб і/або груп, а також незавершеність і не повна систематизованість місцевого самоврядування.

Натомість в Україні з 1991 р. – після отримання незалежності і колапсу СРСР – зразу відбулась формалізація асиметричної трирівневої системи місцевого самоврядування і політичної участі, причому номінально з прицілом на демократизацію, але фактично з наголосом на повсюдному представництві центральної влади на місцях і реальному обмежені локальної політичної участі й форм демократії, що врешті-решт призвело до системного конфлікту і кризи та потреби радикальних змін. Відповідно, чинного, але й досі незавершеного вигляду система місцевого самоврядування набула значно пізніше – після відомих подій «Революції Гідності» 2013–2014 рр., однак головно із 2015 р., – коли в нашій державі було ініційовано адміністративно-територіальну та децентралізаційну реформи (частково подібні до Польщі) і відтак дещо розширено опції локальної політичної участі. Встановлено, що ключовою причиною динаміки та зміни був і залишається той факт, що політичний режим в Україні не завжди був демократичним чи рівною мірою демократичним, а натомість означувався і продовжує це робити коливанням і нелінійністю демократичних й автократичних атрибутів, що позначаються на рівні та якості політичної участі та рівні довіри громадян до влади. Доповнюється це тим, що участь в Україні, навіть на місцях і рівні органів місцевого самоврядування, тотально політизується, в тому числі через непартійних кандидатів, обслуговуючи не інтереси громадян і громад (через слабкість громадянського суспільства), а політичних еліт і бізнесу, все-ж будучи передумовою поступової демократизації.

Хоча виявлено, що номінально форми, очікувані практики і завдання політичної участі, зокрема її інноваційних виявів, у Польщі й Україні уподібнено, в тому числі на підставі апелювання до їхньої регламентованості у відмінних за формами (прямої,

опосередкованій, електронній) і концептами чи моделями (представницькій, учасницькій, деліберативній тощо) демократіях. Водночас зафіксовано, що і в Польщі, і в Україні найбільшою мірою політична участь концентрується у прямій або безпосередній та електронній формі демократії, котра власне й сприймається як витік демократії. Це чудово розуміють політичні еліти двох країн, принаймні номінально або формально, однак значно краще реалізують у Польщі. Відтак продемонстровано, що реальна ефективність й інноваційність політичної участі в умовах різних механізмів демократії визначається такими атрибутами останньої, як змагальність, контрольність і стабільність, з огляду на які ситуація в Польщі й Україні відрізняється, причому головню на користь першої, оскільки в другій, особливо на рівні органів місцевого самоврядування, вони частіше є опціями не стільки політичної, скільки громадянської участі. Доповнюється це тим, що в обидвох країнах локальна політична участь та політична участь як така виражаються не стільки завдяки інструментам і механізмам прямої і/чи електронної демократії, скільки завдяки засобам і виявам обмеженої опосередкованої (передусім представницької, а не учасницької та деліберативної) демократії, хоча вони й повинні збагачуватись і розвивати політичну участь одна за рахунок іншої. Все це дозволило аргументувати, що політична участь на рівні органів місцевого самоврядування і в цілому визначається тим, наскільки демократичними є політичні режими країн.

3. Враховуючи це, у дисертаційній роботі систематизовано параметри, динаміку, механізми та наслідки трансформації політичної участі в умовах розвитку публічної політики, нових форм демократії, децентралізації влади та принципів муніципальної політики на локальному рівні та рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні. Доведено, що публічна політика є специфічним способом комунікації між суб'єктами політичного процесу, який дозволяє громадянам більше брати участі у формулюванні, реалізації і контролі політичних й управлінських рішень. При цьому, ключовим елементом публічної політики й адміністрування є прозорий та відкритий діалог між владою і громадянським суспільством, який може втілюватись лише через відповідні форми та механізми політичної і громадянської участі. Це означає, що політична та громадянська участь (із різноманітними й широкими формами та механізмами) у виробленні і реалізації публічної влади повинна сприйматись якщо не як політичний, то як соціальний інститут, який сприяє демократизації публічного простору. Адже найважливішими формами політичної і громадянської участі у публічному управлінні та публічній політиці на рівні органів місцевого самоврядування є або можуть бути такі механізми, як публічні громадянські деліберації (слухання, обговорення, збори, зустрічі, форуми, дискусії, конференції, круглі столи, дебати, консультації тощо) та опитування громадської думки (діалоги, інтерв'ю, гарячі лінії, інтерактивні опитування і т.д.), хоча останніх на тлі Польщі часто бракує нашій державі.

З огляду на це, підтверджено, що локальна публічна політика в Україні суттєво і більше, ніж історично у Польщі відмежована від громади і майже не гармонізована, хоч затребувана громадськістю й громадянським суспільством. Відповідно, у Польщі метою груп інтересів та лобістських груп була і залишається передусім безпосередня участь громадян у здійсненні влади шляхом репрезентації потреб суспільно-політичних груп, а в Україні – і ця потреба, і запит на політизацію соціального життя. У підсумку констатовано, що взаємодія політичного і громадянського не рівномірна й не однакова в Польщі та Україні, а тому вони наділені різним політичними режимами та рівнями

й формами політичної участі, в тому числі на локальному рівні політичного процесу й урядування, а також різними опціями локальної публічної політики й участі громадян, громад і місцевого самоврядування. Зокрема, у форматі здебільшого партнерства, виразної функціональності, самостійності, децентралізованості, солідарності, субсидіарності, відкритості, збалансованості, інклюзивності (щодо громадян), взаємодоповнюваності і моністичності моделі публічної політики в Польщі та переважно агентства, значної дисфункціональності, субординованості, відносної закритості та розбалансованості, поглинальності, ексклюзивності, лише нещодавно часткової децентралізованості та дуалістичності моделі публічної політики в Україні. Із причин такого стану справ і відмінностей виокремлено інституційні, процедурні, режимні, часові та політичні.

На цій підставі на прикладі Польщі й України окреслено та порівняно опції і механізми демократизації та децентралізації політико-управлінських процесів і формування принципів й системи муніципальної політики в умовах розвитку політичної участі на рівні територіальних громад і органів місцевого самоврядування. Зроблено це як завдяки врахуванню внутрішньої природи і сутності політичної участі, так і в рамках звернення до залежності локальної політики, локальної політичної участі та системи місцевого самоврядування і територіального устрою від нормативно-правових, політико-правових і/чи ціннісних передумов соціального й політичного життя в аналізованих країнах, зокрема від децентралізації влади (її форм і сфер), яка типово сприяє демократизації і модернізації не тільки політики, а й різних форм політичної участі – передусім на рівні органів місцевого самоврядування. Встановлено, що децентралізація публічної влади та субсидіарність і координаційність урядування (на прикладі Польщі й останнім часом України) сприяють інтенсифікації та урізноманітненню локальної політичної участі і розвитку громадянського суспільства, а централізація публічної влади та ієрархізація і субординованість урядування (упродовж майже всієї історії України) – їх пригніченню і сповільненню. Хоча, паралельно з цим, політична участь залежить як від формалізованих передумов та чинників і заохочення з боку держави, так і від чинників, пов'язаних з мотивами й установками залученості громадян. Зважаючи на це, порівняно успіхи й проблеми обидвох країн у розвитку форм та механізмів локальної політичної участі й цінностей муніципалізму у прямій прив'язці до часових рамок, етапів реалізації, цілеспрямованості і наслідків імплементації реформи адміністративно-територіального устрою та децентралізації публічної влади у них, зокрема на тлі можливих і реальних політичних, правових, адміністративних, соціально-економічних та мотиваційно-психологічних перешкод. Підтверджено, що, на відміну від Польщі, проблемою в Україні постала штучність, гібридизованість й усередненість процесів на стику двох взаємопротилежних моделей або сфер децентралізації влади – адміністративної та публічно-управлінської, – що унаслідуювано в недостатній субсидіарності, саморегуляції, локальній автономії, ресурсному, бюджетному, фінансовому і нормативно-правовому (особливо електоральному) потенціалі місцевого самоврядування, а відтак і форм політичної участі на місцях. А це, своєю чергою, зумовлено відмінністю окреслення, розуміння й уповноваженості найнижчих рівнів місцевого самоврядування у Польщі й Україні – громад, – як суб'єктів й акторів публічного урядування і політики на місцях.

4. На підставі отриманих теоретико-методологічних і узагальнених практично-політичних висновків увагу було приділено розгляду, впорядкуванню, порівнянню й систематизації специфічних інституційно-процедурних форм і механізмів політичної

участі й прямої демократії на рівні органів місцевого Польщі й України, зокрема місцевих виборів, референдумів, органів самоорганізації населення, ініціатив, петицій тощо. Важливість виокремлення такої форми політичної участі як вибори зумовлена тим, що вони є чи можуть бути ознакою становлення і розвитку демократичного політичного режиму, хоча й регулюються та реалізуються по-різному, зокрема в рамках різних виборчих формул і систем, які залежать чи не залежать від специфіки територіальних громад і систем місцевого самоврядування. На підставі врахування досвіду Польщі й України констатовано, що спільним атрибутом посткомуністичного періоду розвитку цих країн стало те, що виборчі правила і системи на місцевому рівні і відтак так звані вибори «другого порядку» не постали стабільними та уніфікованими, а натомість виявились мінливими, прагматичними і дисперсними з приводу результатів на різних рівнях локальної політики і в рамках різного адміністративно-територіального устрою, набувши ролі головної форми локальної політичної участі та рушія змін і контролю еліт.

У контексті проблематики динаміки типів виборчих систем і результатів виборів на різних рівнях локального політичного процесу в Польщі й Україні встановлено, що ситуація в аналізованих країнах є і спільною (в частоті змін, кількості етапів розвитку та градуїзованості виборчих формул), і відмінною (у сенсі та змісті виборчих систем на кожному з етапів), а тому унаслідкується спільними і різними опціями й наслідками політичної участі на рівні органів місцевого самоврядування. Зокрема, підтверджено, що Польща еволюційно та історично ініціально (одразу на перших місцевих виборах у 1990 р.) і незмінювально прийшла до того, щоб застосовувати пропорційну систему відкритих списків (разом з іншими виборчими системами) на виборах більшості органів місцевого самоврядування, а натомість Україна зробила це значно пізніше (з 2015 р.) й доволі умовно та на заміну системі закритих списків (з 2006 р.) чи мажоритарній системі (з 1990 р.). Відповідно, встановлено, що явка виборців та політична участь громадян на рівні місцевого політичного процесу у форматі локальних виборів значно вищою чи краще розвиненою та структуризованішою є не в Україні, а в Польщі, де вона ще в 90-х рр. ХХ ст. була підігнана під особливості децентралізації публічної влади і реформування органів місцевого самоврядування, хоч неодмінно більше пов'язаною є з параметрами національної політики, урядування і міжпартійних відносин. На противагу, в Україні подібні процеси було зніційовано та апробовано лише з 2015 р., хоч і вони автоматично не призвели до ідентичних наслідків і результатів, але все-ж конфігурували первинність значення партій з національними і рідше регіональними інтересами, навіть на тлі мінливості останніх. Тому локальні виборчі системи обидвох країн сприяють політсилам й елітам національного рівня та є виявом загальнодержавної політики.

Що стосується інших форм локальної політичної участі в Польщі й Україні, то окремішній увазі в дисертації піддано місцеві референдуми і функціонування органів самоорганізації населення, а також місцеві ініціативи і петиції тощо, через які громадяни здатні впливати на локальну владу з приводу їхніх проблем у міжвиборчий період. Аргументовано, що всі із перелічених форм локальної політичної участі, теоретично легітимізуючи і каналізуючи волю народу, краще розвиненими і регламентованими є в Польщі, а не Україні, причому в останній деякі з них врегульовані слабо, побіжно чи навіть напівформально (як місцеві референдуми) і/або частіше є епізодичними явищами чи маніпуляційними заходами зі сторони національних й локальних політичних еліт і їхніх корпоративних ініціатив, а не інтересів громад. Доведено, що місцеві референдуми

у Польщі частіше та ефективніше дозволяють громадянам як локальним суверенам добиватись своїх цілей та інтересів, аніж в Україні, де ними маніпулюють, причому головно внаслідок того і тоді, коли такі референдуми у першій є відкликувальними і залежними в ініціюванні як від громад, так і від органів публічної влади, а в другій у випадку всіх референдумів головно як опитувань, бо вони визначаються і схвалюються лише органами локальної влади, а не громадами і не можуть бути відкликувальними. Також виявлено, що в Польщі і Україні органи самоорганізації населення формуються не в рамках уніфікованих правил та є функціонально уповноваженими не ідентично, а натомість залежно від домовленостей між такими органами та органами місцевого самоврядування, хоча частіше використовуваними і сильнішими є саме у першій країні. Врешті, констатовано, що неефективний суспільно-політичний і громадянський діалог між представниками громад і громадянським суспільством й органами публічної влади, зокрема з приводу всіх інших форм локальної політичної участі чи їхньої слабкої регламентованості, більше в Україні, а не Польщі, знижують готовність населення до участі в політичних процесах і збільшують його пасивність та публічну апатію.

У цілому доведено, що запровадження нових форм участі громадян інтенсифікується швидкістю вибору й досягнення та більшим рівнем демократичності країн, в яких це відбувається, а відтак і націлюється на поступ демократичних цінностей та інститутів у них. Підтверджено, що для цього потрібне виконання двох передумов: готовності ділитись впливом з іншими суб'єктами соціального життя із боку органів публічної влади та готовності набувати додаткового впливу і відповідальності з боку громадян.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Доскіч Л. Вплив громадян на прийняття рішень органами місцевого самоврядування як чинник ефективного функціонування демократії на локальному рівні: польський досвід та українські реалії // Політичне життя. 2017. № 3. С. 35–40.

2. Доскіч Л. Політико-правові інструменти забезпечення політичної участі громадян у процесі адміністративно-територіальної реформи в Україні // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 10 (359). С. 132–139.

3. Доскіч Л. Політична участь на локальному рівні: теоретико-методологічні засади визначення та практика функціонування в умовах реформування системи місцевого самоврядування України // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. 2017. Вип. 125 (10). С. 398–403.

4. Доскіч Л. Трансформація політико-правових механізмів участі членів локальних спільнот в процесі адміністративно-територіальної реформи: польський досвід та українські реалії // Держава і право: збірник наукових праць. 2018. Вип. 81. С. 146–158.

5. Doskicz L. Problematyka politycznego udziału obywateli w kształtowaniu władz lokalnych w wyborach samorządowych w Polsce w 2014 roku w ukraińskim politycznym dyskursie i srodkach masowego przekazu // Evropsky politicky a pravni diskurs. 2018. Nr. 5 (3). S. 194–201.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Доскіч Л. Актуалізація міжінституційної взаємодії органів місцевого самоврядування України та Польщі крізь імплементації стандартів НАТО // Імплементація стандартів НАТО в Україні: здобутки та перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / упоряд. М. Мальський, О. Кучик. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 31–35.

2. Доскіч Л. Актуалізація проблеми політичної участі на локальному рівні крізь

призму використання європейського досвіду для надання цифрових публічних послуг в Україні // Економіка і культура України у світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: тези доп. III міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 березня 2018 р.). Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2018. Ч. 2. С. 104–107.

3. Доскіч Л. Електронні петиції як інструментарій політично-комунікативних технологій між інституційної взаємодії // Україна в процесах глобального інформаційного обміну: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / відп. ред. В. Гулай. Львів: Нац. ун-т. «Львівська політехніка», 2016. С. 53–55.

4. Доскіч Л. Механізм забезпечення права на доступ до публічної інформації в умовах електронного урядування // Стратегічні перспективи розвитку соціально-комунікативної діяльності: теорія, практика, інновації: зб. міжвуз. наук.-практ. конф. / за ред. В. Наконечного. Львів: ЗУКЦ, 2015. С. 86–87.

5. Доскіч Л. Політична культура як чинник формування ефективної міжінституційної взаємодії на регіональному рівні // Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: зб. матеріалів XVII Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів, 10 грудня 2015 року / гол. ред. колегії А. П. Гетьман. Харків: Право, 2015. С. 47–49.

6. Доскіч Л. Ризики для демократичних засад електронного урядування в Україні та Польщі на сучасному етапі в контексті внутрішньополітичних викликів й загроза національній безпеці // Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: між нар. наук.-практ. конф. 19-20 квітня 2017 р. / гол. ред. М. Поплавський. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2017. Ч. 1. С. 213–219.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Доскіч Л., Шеремета О. Роль громадськості та громадської діяльності у паблік рілейшенз // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць 2013. Вип. 79 (12). С. 276–279. (особистий внесок здобувача: аналіз проблеми зв'язків з громадськістю, котрий засвідчує, що ПР є атрибутом сучасного демократичного суспільства, уособлює ідеологію і технологію управління громадськими зв'язками. 0,1 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Доскіч Л.С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У дисертації порівняно польський й український досвід політичної і громадянської участі на рівні органів місцевого самоврядування. Висвітлено історіографічні, теоретико-методологічні і концептуальні передумови й особливості дослідження феномену, функцій і форм локальної політичної участі. Проаналізовано еволюцію, становлення, особливості, різновиди, форми та значення політичної участі як складової політичних систем і процесу у контексті демократизації та зростання важливості громадянського суспільства й місцевого самоврядування у Польщі й Україні. Розглянуто і систематизовано параметри, динаміку, механізми та наслідки трансформації політичної участі в умовах розвитку публічної політики, нових форм демократії, децентралізації влади та принципів і системи муніципальної політики на рівні органів місцевого самоврядування в Польщі й Україні. Охарактеризовано, окреслено, впорядковано й порівняно специфічність і розвиток

різних інституційно-процедурних форм політичної участі та прямої демократії на рівні органів місцевого самоврядування, зокрема виборів, референдумів, органів самоорганізації населення, ініціатив, петицій тощо, в Польщі й Україні.

Ключові слова: політична участь, локальна політична участь, місцеве самоврядування, Польща, Україна.

АННОТАЦИЯ

Доскич Л.С. Политическое участие на уровне органов местного самоуправления: опыт Украины и Польши. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный университет «Львовская политехника», Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2021.

В диссертации осуществлено сравнение польского и украинского опыта политического и гражданского участия на уровне органов местного самоуправления. Определены историографические, теоретико-методологические и концептуальные предпосылки и особенности исследования феномена, функций и форм локального политического участия. Проанализированы эволюция, становление, особенности, разновидности, формы и значение политического участия как составляющей политических систем и процесса в контексте демократизации и увеличения важности гражданского общества и местного самоуправления в Польше и Украине. Рассмотрены и систематизированы параметры, динамика, механизмы и последствия трансформации политического участия в условиях развития публичной политики, новых форм демократии, децентрализации власти и принципов муниципальной политики на уровне органов местного самоуправления в Польше и Украине. Охарактеризованы, обозначены и сравнены специфичность и развитие различных институционально-процедурных форм политического участия и прямой демократии на уровне органов местного самоуправления, в частности выборов, референдумов, органов самоорганизации, инициатив, петиций, в Польше и Украине.

Ключевые слова: политическое участие, локальное политическое участие, местное самоуправление, Польша, Украина.

ABSTRACT

Doskicz L.S. Political participation at the level of local government bodies: The experience of Ukraine and Poland. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Political Sciences on the specialization 23.00.02 – Political institutions and processes. – Lviv Polytechnic National University, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The thesis provides a comparative analysis of Polish and Ukrainian experience of political and civic participation at the level of local government bodies, including in the context of making recommendations on the progress and improvement of this phenomenon in Ukraine mainly at the background of its European integration reforms.

This is successfully reflected in the solution of the research tasks, in particular: it was highlighted the historiographical, theoretical, methodological and conceptual prerequisites and features of the study of the phenomenon, functions and forms of political participation at the local level of the political process and at the level of local government bodies; it was analyzed the evolution, formation, features, varieties, forms and significance of political participation as a component of political systems and political process in the context of democratization and

growing the importance of civil society and local government in Poland and Ukraine; it was considered and systematized the parameters, dynamics, mechanisms and consequences of the transformation of political participation in the development of public policy, new forms of democracy, decentralization of power and the principles/system of municipal policy at the local level and at the level of local government in Poland and Ukraine; it was described, outlined, organized and compared the specificity and development of various institutional and procedural forms of political participation and direct democracy at the level of local government, including elections, referendums, self-organization bodies, initiatives, petitions, in Poland and Ukraine.

Accordingly, the object of the thesis research was local socio-political relations and processes at the level of bodies and systems of local or territorial government and public authorities in Poland and Ukraine, including in the context of political participation of citizens and their groups. In turn, the subject of the study were the institutional, procedural and functional aspects, types, forms, mechanisms and consequences of political and civic participation at the level of bodies and systems of local or territorial government in Poland and Ukraine, primarily in theoretical, methodological, practical and comparative terms.

In the spatial sense, the thesis deals with the issue of local political participation or political and civic participation at the level of local government bodies in two neighboring countries, that is Poland and Ukraine. These countries are characterized by a common or similar past, comparative parameters of current socio-political development, including the features and components of political systems, and therefore served as a basis for comparison local political participation and for development of consequences and recommendations in this regard for each of them, but first of all for Ukraine. Instead, in the chronological sense, the thesis covered the issues of local political participation in Poland and Ukraine from the time of the collapse of the regimes of «real socialism» and/or restoration of the independence in each of them until the logical end of the study, that is by the end of 2020.

The methodological basis of the thesis was composed of philosophical, logical or generally scientific methods, as well as empirical, special or specific methods of Political Science and other sciences. It is important that the application of various methodologies in the study of political participation at the level of local government bodies in Poland and Ukraine was due to the need for a comprehensive analysis of the scientific research and was certainly based on an integrated approach using multivariate historical, institutional, sociological, systemic, behavioral, structural, functional, activity, legal and comparative approaches, etc.

The scientific novelty of the results is primarily a systematic comparative, theoretical and methodological study of the essence, nature, options, institutional, procedural and functional forms and consequences of political and civic participation at the level of local or territorial government bodies in Poland and Ukraine, in particular with the prospect for their improvement in the latter. Accordingly, the author received conclusions, results and consequences, which turned out to be the solution of the scientific tasks set in the research and are quite often characterized by the elements of novelty. In general, it was argued that the introduction of new forms of participation is intensified by the speed of choice and achievement and a greater level of democracy in the countries where it takes place, and thus it is aimed at advancing democratic values and institutions in them. Thus, it was shown that this requires the fulfillment of at least two prerequisites, including the willingness to share influence with other actors in social life by the authorities and the willingness to acquire additional levers of influence and responsibility and to intensify activities on the part of citizens.

Keywords: political participation, local political participation, local government, Poland, Ukraine

Підписано до друку 08.03.2021
Формат 69x90/16. Папір офсетний
Гарнітура *Times New Roman*. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж – 100 прим. Зам. 185/12